

Operace „Lyautey“

PETR CAJTHAML

Nejrůznější konspirační teorie a literatura faktu velmi často naznačují, že dějiny fungují podle různých přesných plánů tajných služeb. Ve skutečnosti tomu tak bývá jen málokdy. Mnohé teorie a plány proto musejí být dodatečně upravovány, aby zdůvodnily jevy, které se staly nezávisle na konspirativních teoriích.

V červnu 1969 otisklo *Rudé právo* ve třech pokračováních článek *Co je operace „Lyautey“?*,¹ který přinášel senzační vysvětlení Pražského jara jako výsledek tajné podvrtné akce britské rozvědky. Autoři předložili obsáhlé citáty z několika „tajných“ dokumentů anglické tajné služby, které popisovaly plán na dlouhodobou, nepřetržitě trvající operaci. Jejím cílem bylo narušit vztahy mezi jednotlivými socialistickými zeměmi. Podoba akce, ilustrovaná řadou dlouhých citátů, nebyla pro čtenáře *Rudého práva* příliš zřejmá: mělo jít o stálé „vytěžování“ všech pramenů a následné využívání poznatků o sebedrobnějších slabostech protivníka formou drobných „úderů“. Cílem byl rozklad sovětského bloku a „mezinárodního dělnického hnutí“. Obecně znějící citáty byly doplněny komentáři o skutečné podobě akce v Československu – Pražské jaro bylo dle autorů článků konkrétní realizací operace „Lyautey“.

VÁŽENÝ SOUDRUHU KUDRNO!

Plán anglické tajné služby na operaci „Lyautey“ patrně opravdu existoval. Do Československa dorazil již před Pražským jarem. Na začátku října 1966 obdrželo vedení ministerstva vnitra dopis I. zástupce předsedy sovětského Výboru Státní bezpečnosti (KGB) Nikolaje Stěpanoviče Zacharova, doplněný fotokopii údajných dokumentů anglické rozvědky, které získala KGB.² Celkem dopis doprovázelo pět dokumentů, jež byly svázané v knihu a opatřeny nezbytným „sekretno“ (tajné). Všechny dokumenty byly uvedeny v ruském překladu, zdání autenticity podporovaly špatně čitelné fotokopie údajných anglických originálů.³

Přestože byl průvodní dopis adresován ministrovi vnitra Josefu Kudrnovi, dorazil na sekretariát jeho náměstka pro Státní bezpečnost Jaroslava Klímy. Materiál byl předán analytickému odboru II. správy ministerstva vnitra (kontrarozvědky) k překladu. Teprve v polovině února následu-

Ministr vnitra Josef Kudrna, adresát dopisu Nikolaje Zacharova.

Zdroj: ABS

jícího roku byla kopie české verze⁴ předána adresátovi dopisu – ministrovi vnitra Josefu Kudrnovi.⁵ Překlad sovětského dopisu a anglických dokumentů obdržel také náčelník kontrarozvědky StB (II. správy) Miroslav Košnar, náčelník rozvědky ministerstva vnitra (I. správy MV) Josef Houska a vedoucí oddělení státní administrativy ÚV KSČ Miroslav Mamula. Předseda sovětské KGB v průvodním dopisu upozorňoval československého ministra vnitra na plány anglické rozvědky *na podvracení jednoty a semknutosti zemí socialistického tábora.*

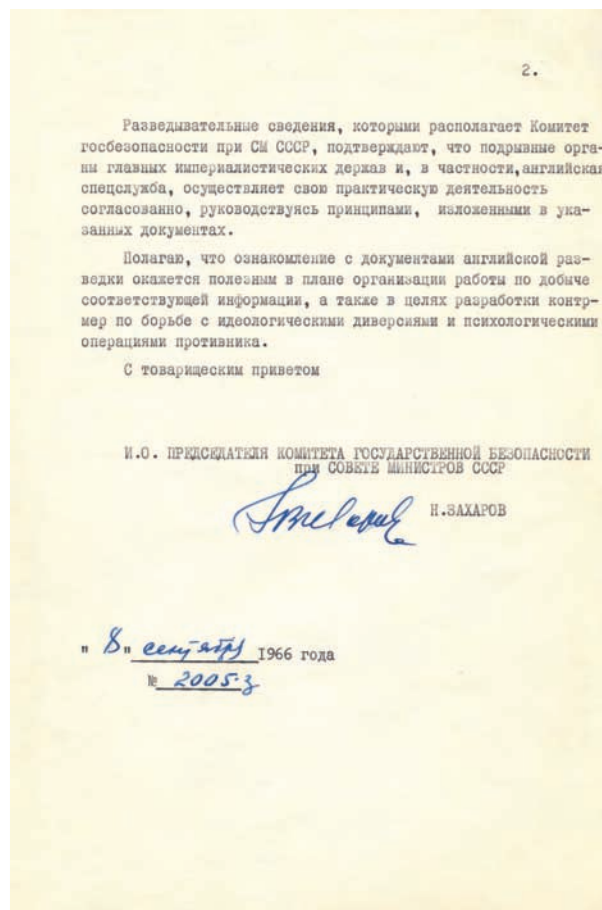
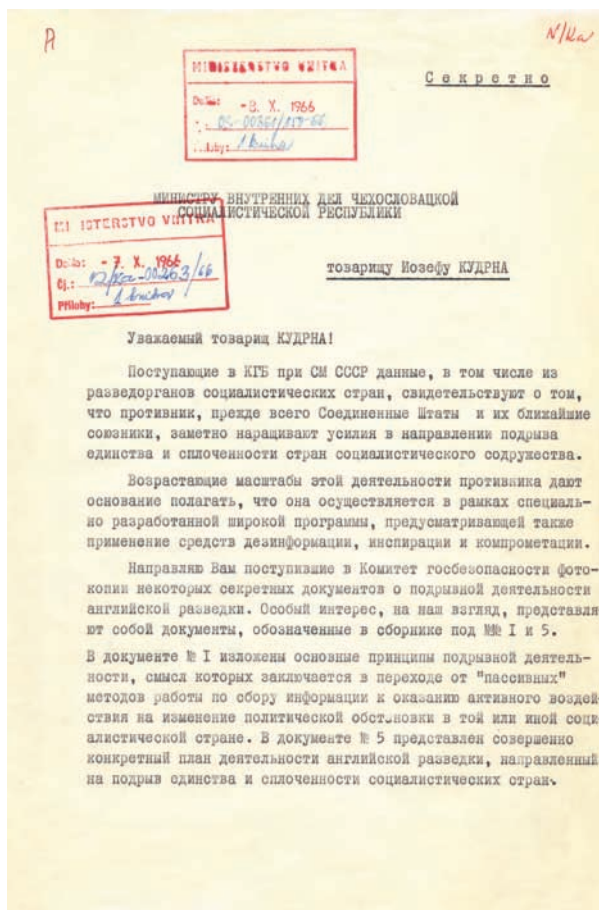
¹ JIŘÍK, B. – STANÍK, K.: Co je operace „Lyautey“? *Rudé právo*, 10., 11. a 12. 6. 1969.

² *Archiv bezpečnostních složek* (dále jen ABS), f. Náměstek ministra vnitra Jaroslav Klíma (dále jen A 7), inv. j. 679; dopis I. zástupce předsedy KGB N. S. Zacharova ministrovi vnitra ČSSR Josefu Kudrnovi, 8. 9. 1966 (došlo 7. 10. 1966). Kniha dokumentů obsahovala špatně čitelné fotokopie anglických dokumentů (získaných patrně agenturní cestou) a jejich překlady do ruštiny.

³ *Tamtéž*; Dokumenty anglijskoj razvedki (fotokopii), nedatováno.

⁴ Český překlad byl pořizován z ruské verze, nikoliv ze špatně čitelných fotokopii anglických originálů.

⁵ ABS, f. A 7, inv. j. 679; dopis náměstka ministra vnitra Jaroslava Klímy ministrovi vnitra Josefu Kudrnovi, 13. 2. 1967.

Ruský originál dopisu, v jehož příloze byly do Československa zaslány kopie dokumentů k akci „Lyautey“.

Zdroj: ABS

SSSR, 1966, 8. září – Překlad sovětského průvodního dopisu l. zástupce předsedy KGB N. S. Zacharova, adresovaného československému ministru vnitra Josefu Kudrnovi.

Vážený soudruhu Kudrno.

Z poznatků Státní bezpečnosti při Radě ministrů SSSR a zpravodajských orgánů socialistických zemí vyplývá, že nepřítel, především USA a jejich spojenci, zaměřují své úsilí na podvracení jednoty a semknutosti zemí socialistického tábora.

Vzhledem k rostoucím měřítkům této nepřátelské činnosti se dá předpokládat, že je uskutečňována v rámci speciálně vypracovaného bohatého programu, který počítá s použitím prostředků desinformace, inspirace a kompromitace.

Zasílám Vám fotokopie některých tajných dokumentů o podvratné činnosti anglické rozvědky, které získal Výbor státní bezpečnosti. Podle našeho názoru je třeba zvláštní pozornost věnovat dokumentům označeným čísly 1 a 5.

V dokumentu číslo 1 jsou obsaženy hlavní zásady podvratné činnosti, jejichž smyslem je přechod od pasivních metod práce při získávání informací k aktivnímu působení na změnu v politické situaci v té které socialistické zemi. V dokumentu číslo 5 je uveden velmi konkrétní plán činnosti anglické rozvědky zaměřený na podvracení jednoty a semknutosti socialistických zemí.

Rozvědné poznatky, které má k dispozici Výbor státní bezpečnosti při Radě ministrů SSSR svědčí o tom, že podvratné orgány hlavních imperialistických mocností, zejména anglická zpravodajská služba, provádí svou praktickou činnost po dohodě a řídí se zásadami uvedenými v těchto dokumentech.

Předpokládám, že seznámení se s dokumenty anglické rozvědky bude užitečné při organizování práce při získávání potřebných informací a také pro vypracování kontrarozvědných opatření proti ideologické diverzi a psychologickým akcím nepřítel.

Se soudružským pozdravem

M. Zacharov⁶

⁶) Správně N. Zacharov.

Kampaň odstartoval ministr vnitra Jan Pelnář. Zdroj: Archiv Parlamentu ČR

První z dokumentů byl datován k 18. srpnu 1954, podle formulace byl pracovním podkladem k poradě vedení anglické rozvědky. Skutečně obsahoval teoretický plán dlouhodobého postupu vůči zemím sovětského bloku, jehož úkolem bylo *využít slabostí a třenice ve vyšších kruzích zemí sovětského bloku*.⁷ Dokument byl spíše teoretickou studií o metodách vlivové rozvědné práce než plánem konkrétní zpravodajské akce. Operace měla být založena na dlouhodobé analýze a následném využívání všech možných slabých míst v Sovětském svazu a jeho satelitech. Československo jakožto cílová země nebylo v dokumentu vůbec zmíněno. Ostatní čtyři dokumenty byly již konkrétnější. Pocházely z let 1958–1961. Obsahovaly komentáře britské rozvědky ke vztahům Sovětského svazu s jednou ze

socialistických zemí a plány, jak využít problémů v těchto vztazích k oslabení SSSR jako vůdce socialistického mocenského bloku.⁸ Ani v jednom z těchto dokumentů se nevyskytuje název operace „Lyautey“. Pro další výklad je důležité i jméno onoho problematického socialistického státu. Nebylo jím, jak by se mohlo zdát z úvodu této studie, Československo, ale Čínská lidová republika. Z vlastního obsahu není zřejmá spojitost těchto dokumentů s dokumentem prvním – do jednoho celku byly spojeny patrně až v ústředí sovětské rozvědky.

ROZKRYTÍ NEPŘÁTELSKÉ ČINNOSTI ZÁPADNÍCH ROZVĚDEK

Ačkoliv vedení sovětské KGB doporučovalo aktivní využití dokumentů o akci „Lyautey“, včetně přípravy opatření proti „ideologické diverzi“ nepříteli, nebyly v následujících letech zaslány dokumenty publikovány. Aktuální začaly být až v roce 1968. Vedení Státní bezpečnosti reagovalo již na počátku roku 1968 na kroky směřující k omezení pravomocí a činnosti StB upozorněními na odhalené plány západních rozvědek, spočívající v destabilizaci socialistických zemí. Některá z těchto upozornění, adresovaná státnímu a stranickému vedení, používala argumentaci zmíněnou v průvodním dopisu Nikolaje Zacharova.⁹

Veřejnost, ale i stranické a státní vedení začaly být ve větší míře zásobovány informacemi o plánech západních zpravodajských služeb na převrat v Československu až po srpnové okupaci. Znač-

ná část z nich byla přímo inspirována sovětskou „kontrarevoluční teorií“, ospravedlňující vpád do Československa. Jejím prvním výrazným projevem byla publikace známá pod názvem *Bílá kniha*, jež byla rozšiřovaná okupačními vojsky.¹⁰ Informace tohoto typu se objevovaly v listu *Zprávy*,¹¹ distribuovaném sovětskými vojsky a domácími kolaboranty, a v komentářích rozhlasové stanice *Vltava*, která vysílala z území východního Německa. Od podzimu 1968 se tyto dezinformace začaly objevovat i v československých sdělovacích prostředcích. Nejprve v časopisu Svazu československo-sovětského přátelství *Svět socialismu*, od ledna 1969 v tiskovém orgánu Byra pro řízení stranické práce v českých zemích *Tribuna*. Od jara 1969 se k nim přidávaly i další, respektovanější sdělovací prostředky.

Dokumenty o operaci „Lyautey“, zaslány sovětskou rozvědkou v roce 1966, zatím zůstávaly uloženy na analytickém odboru čs. kontrarozvědky. Na světlo se dostávají v okamžiku vzestupu další vlny „normalizace“. Po nástupu nového stranického šéfa Gustáva Husáka v dubnu 1969 začalo ministerstvo vnitra připravovat materiály, které měly odůvodnit chystané utužení režimu. V dubnu 1969 zpracoval zpravodajský odbor Federální správy zpravodajské služby analýzu politické (státobezpečnostní) situace v Československu. Studie podporovala teorie o aktivitách kontrarevolučních živlů a spiknutí západních rozvědek. Značnou část kapitoly věnované činnosti britské zpravodajské služby

⁷⁾ ABS, f. II. správa SNB (dále jen A 34), inv. j. 1651, Operace „Lyautey“; dokument č. 1, 18. 8. 1954.

⁸⁾ *Tamtéž*; dokumenty č. 2–5.

⁹⁾ Tato argumentace se objevovala například v dopisech náměstka ministra vnitra a náčelníka Hlavní správy Státní bezpečnosti Jaroslava Klímy. ABS, f. A 7, inv. j. 538; dopis místopředsedovi vlády Oldřichu Černíkovi, 20. 3. 1968. ABS, f. A 7, inv. j. 593; dopis Jaroslava Klímy ministrovi vnitra Josefu Kudrnovi, 26. 2. 1968.

¹⁰⁾ *K událostem v Československu: Fakta, dokumenty, svědectví tisku a očitých svědků*. Tisková skupina sovětských žurnalistů, Moskva 1968. Publikace zároveň vyšla v ruské verzi – *K sobytijam v Čechoslovakii: Fakta, dokumenty, svidetelstva pressy i očevidec*. Press-gruppa sovetских žurnalistov, Moskva 1968.

¹¹⁾ Klíčové články z časopisu *Zprávy* vyšly ve výběru *Zprávy v boji proti kontrarevoluci*. Svoboda, Praha 1971.

a britského velvyslanectví v Praze tvořil výtah z dokumentů akce „Lyautey“.¹² Rozšířenou verzi studie (i s pasážemi o akci „Lyautey“) předložil ministr vnitra předsednictvu ÚV KSČ, které ji projednalo na své schůzi dne 20. května 1969. Zpráva pro předsednictvo ÚV KSČ obsahovala také návrh na zahájení akcí proti „protisocialistickým, protistranickým a protisovětským“ silám, jejichž součástí měla být i rozsáhlá propagandistická kampaň,¹³ jíž předcházelo informování širšího stranického vedení. Na zasedání pléna ÚV KSČ na konci května 1969 vystoupil ministr vnitra Jan Pelnář s diskusním příspěvkem, který vycházel z výše zmiňované zprávy o státobezpečnostní situaci. Mimo jiné obsahoval zmínku o *strategickém plánu jedné západní zpravodajské služby, který byl nazvaný „Lotej“*. Před širším plénem ústředního výboru KSČ již ministr Pelnář nemluvil o konkrétním směřování operace „Lyautey“ do oblasti sovětsko-čínských vztahů, plán měl údajně konkretizovat postup při rozvracení jednotlivých komunistických zemí včetně Československa.¹⁴

Jeho projev obsahoval i zmínku o připravované propagandistické kampani, která se měla dotknout zejména vnitřní opozice a některých poražených reformistů, údajně řízených západními rozvědkami. Diskreditaci cestou propagandy považoval Jan Pelnář za jistou náhradu či předstupeň přímého represivního řešení „problému nepřátel režimu“: *Každý, kdo pracu-*

*je proti naší socialistické republice a zájmům jejího lidu, musí počítat s tím, že bude odhalen a jeho záměry zneškodněny. Nejsme pro nějaké politické procesy, ale účinnou cestu vidím v tom, pokud to zájmy bezpečnosti dovolí, veřejně postupně odhalit činnost protisocialistických sil před vším lidem. To bude jedna z cest, jak překazit cíle, záměry a praktickou činnost antisocialistických sil v naší republice.*¹⁵

Konkrétní realizaci tiskové kampaně byla pověřena tisková skupina (od poloviny roku 1969 oddělení) při sekretariátu federálního ministra vnitra. V jejím čele stál od května 1969 pplk. Jan Kovář, který do jara 1968 působil jako zástupce vedoucího cenzurního úřadu (Ústřední publikační správy). Po srpnu 1968 se zapojil do rozšiřování listu *Zprávy* a dalších kolaborantských tiskovin. Na konci roku 1968 se na ministerstvo vnitra vrátil a začal pod různými pseudonymy publikovat články, které podporovaly kontrarevoluční teorie a útočily proti stoupcům Pražského jara. Právě Jan Kovář byl jedním z hlavních organizátorů akce využívající materiálů operace „Lyautey“ a patrně i jejím autorem či spoluautorem. Od počátku roku 1969 publikoval pod různými krycími jmény v tisku a v rozhlase články, podporující „zdravé jádro strany“. Pseudonymy, které tehdy používal, jsou velmi podobné patrně smyšleným jménům „B. Jiřík“ a „K. Staník“, za kterými se skryli autoři seriálu článků o operaci „Lyautey“ v *Rudém právu*.¹⁶

CO JE OPERACE „LYAUTEY“?

Seriál článků v *Rudém právu* začal citátem z komunistického manifestu: *Dějiny všech dosavadních společností jsou dějinami třídních bojů*.¹⁷ Následoval krátký exkurs do koloniální praxe, který souvisel s názvem akce: Francouzský maršál Louis Huberte Gonzalve Lyautey (jehož jméno si údajně vypůjčila anglická rozvědka pro název své operace) se jako správce francouzských kolonií v severní Africe proslavil důkladným a dlouhodobým plánováním i nejmenších detailů. Podobně měly být připravovány i akce proti komunistickým zemím. Samotným „úderům“ měl předcházet dlouholetý sběr informací a jejich „vytěžování“. Vyhodnocovány měly být zejména poznatky o všech možných slabostech a citlivých místech komunistických zemí v jakékoliv oblasti. Získané poznatky měly být využity v akcích („úderech“) různé intenzity. Drobné množství malých zásahů („kapek“) mělo v konečném důsledku otrástit stabilitou zemí komunistického bloku.

Úvodní díl seriálu článků většinou citoval jen z prvního dokumentu. Neobsahoval zmínku o Československu či jiné konkrétní cílové zemi. Ani citace z originálních dokumentů v pokračováních seriálu žádnou takovou zmínku neobsahují. Nekonkrétní ukázky dokumentů byly citovány poměrně přesně, většina úprav jen uhlazovala kostrbatý styl původního překladu z ruštiny. Jediná změna se týkala předposlední ukázky

¹²⁾ ABS, f. Sekretariát ministra vnitra Františka Vaška (dále jen A 13), inv. j. 19; Některé aspekty současné státobezpečnostní situace, 21. 4. 1969.

¹³⁾ ABS, f. A 13, inv. j. 27; Zpráva o současné státobezpečnostní situaci, duben 1969. *Národní archiv* (dále jen NA), f. ÚV KSČ – Předsednictvo 1966–1971, sv. 9, arch. j. 158, bod 8; Zpráva o současné státobezpečnostní situaci v ČSSR. Zajištěním propagandistické kampaně pověřilo předsednictvo ÚV KSČ ministra vnitra Jana Pelnáře a svého člena Josefa Kempného.

¹⁴⁾ NA, f. ÚV KSČ, Zasedání ÚV KSČ 1945–1989, sv. 205, arch. j. 130, bod 4/9; projev J. Pelnáře, přednesený 29. 5. 1969 na zasedání ÚV KSČ.

¹⁵⁾ *Tamtéž*.

¹⁶⁾ J. Kovář publikoval například spolu s redaktorem *Rudého práva* Stanislavem Oborským pod pseudonymy „Karel Janík“, „Ota Staník“. ABS, personální spis Jana Kováře, nar. 1927.

¹⁷⁾ JIŘÍK, B. – STANÍK, K.: Co je „operace Lyautey“? *Rudé právo* 10., 11. a 12. 6. 1969. Odtud jsou i další citace.

Čtenáře budou jistě zajímat i způsoby a formy vysílání «kapek». Je to rovněž činnost velmi pestrá. Ti, kdo ji vymysleli, byli bezesporu «koumáci». Škoda, že výsledky jejich práce nevyjeli obsah nějakého vědního oboru. Jeho absolventi by mohli získat akademický titul «doktor dezinformací». Uroveň i obsah dezinformací v «operaci Lyautey» dosahuje svého vrcholu. Ostatně — nechtě čtenář posoudí sám.

JAK SE »KAPKY« VYSÍLAJÍ

...Musíme plyn využít střešního aniónu, zejména díro-anionových zemi, jako signálních (radarových) pramenů natických zprávek...
...Zvlášť nás zajímá využití tendencí, které jsou rozšířeny na

ky budou své možnosti své poznatky osobně nepříteliskému agentu, který proklouká do našeho sídla a kterého zjistíme...

...Při své práci měžeme vycházet z předpokladu, že informace se může dostat do vybraných zemi přes jejich spojení, ostatně

ná, dosud neznámá operace? Na to dá jednou odpověď historie. Nakonec však jeden citát z «operace LYAUTEY»:

...Dříve nebo později nepřítel pravděpodobně pochopí, že umělé vytvořené lidstvo, zvláště a důležitě v jeho prostředí (čemuž nepřítel je oškliv už předem připraven). Postupem času, budou-li naše akce úspěšné, bude nepřítel stále méně schopný odlišovat opravdové akce od umělých nebo dokonce bude stále více přesvědčen, že se umělé mohou odrazit jako opravdové. Proto chceme prozkoumat co největší počet objektů maximální počtem kapek.

stran v aktivním boji proti imperialismu. «Operace LYAUTEY» je založena na vytváření rozporů mezi komunistickými a dělnickými stranami, mezi socialistickými státy. Budeme-li tyto rozporu cílevědomě odstraňovat a sázet jen na to, co nás spojuje, pak není síly, které by mohly poškodit světové komunistické a dělnické hnutí a státy světové socialistické soustavy.

Tento nejohroženější závrh plánu pro Československo, pro každého i pro Československého občana, pro každého našeho povědomého občana. Ale jak s tím arrovat tyto politické a ideologické postojů od ledna 1968 až do nedávné doby, kdy musel výsuce vzdáním čtenáře strany, vědecké pracovníci, spřažení a novináři jako by strčili třídní proletářský instinkt? Kam se poděl třídní přístup při hodnocení vnitřních a mezinárodních situací? Kde zůstal třídní pohled novinářů typu Tosa, Wintera, Skatiny, různých vědeckých kapacit, lidí, kteří ve svých předlezných praxích tolik opytávali třídnosti?

Zastaralá snad už metoda třídnosti? Neřídní přístup, pedocovní mezinárodních souvislostí jsou pokroky i v samém akčním programu strany z dubna loňského roku. Nikde ani šlávká o tom, že akce aktivního programu se budou uskutečňovat pod stínem imperialistickým tlakem. Vyvěřte otázku: jaký podíl má «operace LYAUTEY» na československých událostech? Bez nádsázky můžeme konstatovat, že kapky vysílání již dávno před lednem přinesly svou žeň. A nebojme se říci, že to byla žeň akce. «Operace LYAUTEY» má v Československu úspěch. Bude trvat dlouhá léta, snad desetiletí, než budou odstraněny politické a ideologické škody způsobené naší komunistické straní a všem hodnotám dvacetiletého budování socialismu.

B. JIRÍK — K. STANÍK

Co je »operace Lyautey«?

velvyslanectvích a ve zpravodajských službách a spočívá v tom, že se referuje o poznatcích získaných od informátorů, kteří spolupracují nevědomky...

Neobjevitelným způsobem, jímž se dá zabránit předání zprávy jiné straně, je odvodování informace přes agenty-dublety nebo přes tisk...

...Jednou z možných cest pro realizaci těchto operací jsou možnosti spřažených zemi (retrovní) imperialistických — jasn. RP, o nichž je známo, že byly střešním zájmu nepřítelů, například velvyslanectví a rozvědné služby těchto zemi. Ovšem na takových podmínkách, že operaci, které bude nos rozvířovat, nebudou bradit jejich práci. Použije tu spočívá v tom, že neznáme plně provedeno, ale se s nimi odložené poznatky dostávají až k nepříteliské rozvědné službě. (Důležitá částka bude utvářena)

nenáležeme a tom být plně přesvědčení. Musíme si uvědomit i to, že informace, kterou dáváme jednému partnerovi, může se touto cestou dostat i k druhému partnerovi... (Citováno z tapého dokumentu č. 5.)

Komentář k této autentickým citacím snad není třeba.

Nakonec ještě malý dovětek. Po die události, které jsou k dispozici, «operace LYAUTEY» se zrodila kolem roku 1963. To je na aktuální tzv. «padesátých letech v socialistických zemích. V této souvislosti se nabízí určitá domněnka o vztazích mezi «operací LYAUTEY» a dezinformačními padělských let. «Operace LYAUTEY» je teoreticky dokonale propracovaný dokument. Obecně řečeno, vychází pro každou stranu je práce. Byla «operace LYAUTEY» teoreticky propracována bez jakýchkoliv předchůdných praktických poznatků? Těžiště tomu věří. Neověřezáme-li š-

Toto nasycení je klíčem «operace LYAUTEY».

BOJ TRVÁ DALE

Objektivní realitní otázka je kolizivnost dvou světových soustav — kapitalismu a socialismu. Dokud tato kolizivnost potrvá, bude pokračovat i «operace LYAUTEY». Snad pod jinou firmou, se změnouvej taktiku a metodami, ale znovu a znovu se tyto síly budou vřít do bojů i přes porážky, které utrpí. S tím nutno počítat v Československu i ve všech ostatních socialistických státech.

Vyvěřte otázku, co proti tomu vládní?

Odpověď apochybná: dá závěrečný dokument z nových porady komunistických a dělnických stran v Moskvě. Bude to dokument historického významu, jedinou možnou variantou, kterou dá, je jednání komunistických a dělnických

První díl článku Co je operace „Lyautey“?

Zdroj: Rudé právo

z celkových jedenácti. Pasáž, která mohla identifikovat konkrétní cíl zmiňovaných opatření (sovětsko-čínské vztahy), obsahovala zmínku o směřování informací k Rusům a Číňanům. Tato slova byla nahrazena méně jasným pojmem do vybraných zemi.

Autorská část článku („mimo uvozovky a kurzivu“) už tak objektivní nebyla. Komentář citátů je kostrbatý a nepřilíš srozumitelný. B. Jirík a K. Staník totiž plány anglické rozvědky vysvětlovaly pokleslým jazykem stranických marx-leninských školení. Vytržené citáty jsou tak vydávány za ukázkou nesmiřitelného, rafinovaného projevu třídního boje, jednotlivé prvky operace „Lyautey“ údajně tvořily oblíbenou dialektickou jednotu. Domnělým autorům plánu „Lyautey“ (anglické rozvědce) dokonce podsouvají, že si dokonale osvojili marxisticko-leninské poučky o hegemonii dělnické třídy ve společnosti, vedoucí úloze revoluční marxisticko-leninské stra-

ny, praktické politice výstavby socialistické společnosti apod.

Teoretické pasáže byly prolouženy zmínkami o údajné aplikaci postupů akce „Lyautey“ v Československu v roce 1968. Výsledkem aktivity britské zpravodajské služby měla být například aféra generála Josefa Šejny, tzv. strahovské události,¹⁸ reflexe zločinů 50. let během Pražského jara a nakonec i „kontrarevoluční“ činnost tehdejšího ministra vnitra Josefa Pavla. Seriál článků končí výkladem Pražského jara jako jednoho z výsledků operace „Lyautey“: *Jaký podíl měla operace Lyautey na československých událostech? Bez nádsázky můžeme konstatovat, že kapky vysílané před lednem [1968] přinesly svou žeň. A nebojme se říci, že to byla žeň značná. Operace Lyautey měla v Československu úspěch. Bude trvat dlouhá léta, snad desetiletí, než budou odstraněny politické a ideologické škody způsobené naší komunistické straní a všem hodnotám*

tám dvacetiletého budování socialismu.

Podle vyhodnocení, které provedlo tiskové oddělení MV ČSSR, měla kampaň s akcí „Lyautey“ velký ohlas u čtenářů, odrazem mělo být údajně velké množství pozitivních dopisů od čtenářů, které došly do redakce Rudého práva.¹⁹ Články o akci „Lyautey“ zapadaly do připravovaného obratu ve vnímání Pražského jara. Ve dnech, kdy Rudé právo otiskovalo seriál článků, se nový šéf KSČ Gustáv Husák zúčastnil v Moskvě Mezinárodní porady komunistických a dělnických stran. Tam přednesl 11. června projev, ve kterém přehodnotil svůj pohled na vstup vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 a poprvé použil pojem „internacionální pomoc“. Na stránkách stranického tisku se pravidelně objevovaly komentáře o nebezpečné činnosti pravicových a antisocialistických sil v Československu. Připravovala se tak půda pro převzetí teorií o kontrarevoluci v Československu do oficiálních stanovisek KSČ a k odsouzení reformních pokusů Pražského jara. Těmto snahám napomáhala i kampaň s operací „Lyautey“. Danému výkladu napovídalo i volné pokračování seriálu o operaci „Lyautey“ z konce června 1969.²⁰ To se plně soustředilo na údajné příklady realizace operace „Lyautey“ v Československu. Za prostředek „destilace poznatků“ a „vysílání kapek“ jsou vydávány především styky československých vědců, studentů, novinářů a umělců se západoevropskými protějšky. O Kamilu Winterovi, Slávovi Volném a Ivanu Svitákovi a dalších se v článku přímo tvrdí, že pracovali pro západní rozvědky. Intelektuálové, kteří v červnu 1969

¹⁸ Studentské demonstrace v říjnu 1967, které byly násilně rozehájeny Veřejnou bezpečností.

¹⁹ ABS, f. Sekretariát federálního ministerstva vnitra - III. díl (dále jen A 2/3), inv. j. 264; plán práce tiskového oddělení MV ČSSR na rok 1970 a hodnocení plánu propagační činnosti tiskového oddělení MV ČSSR za rok 1969, 9. 1. 1970.

²⁰ Nad seriálem operace Lyautey: Nejen kapky, ale i déšť. (pod šiframi V. B., J. N.). Rudé právo, 27. 6. 1969.

byli již za hranicemi, byli představeni jako nástroje západních rozvědek, které rozpoutaly Pražské jaro.

INTERMEZZO – KONTRAREVOLUCE DOMÁCÍMI SILAMI

Výklad role západních rozvědek a domácí „pravice“ v seriálu článků o operaci „Lyautey“ odpovídal situaci pozdního jara roku 1969. Československý pokus o reformu v roce 1968 ještě nebyl oficiálními sdělovacími prostředky vykládán jako kontrarevoluční puč. Značná část představitelů Pražského jara stále zastávala důležité státní a stranické funkce a byla členy KSČ. Viník problémů a důvodu zásahu vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 proto musel být zatím hledán mimo okruh skutečných tvůrců československých reforem. O rok později, v roce 1970, již normalizační propaganda takové ohledy nebrala. V kampaních, které proběhly na jaře a v létě roku 1970, byla již klíčová role v přípravě Pražského jara přisuzována domácím protagonistům. Z hlediska radikálů („jestřábů“) ve stranickém vedení a ve Státní bezpečnosti bylo Pražské jaro („pokus o kontrarevoluční puč“) připraveno domácími zrádci a reakcionáři. Připomínání ještě před rokem údajně klíčové role západních rozvědek by jen zmenšovalo jejich vinu. Hlavní úloha ideologa a organizátora opozice byla připsána literárnímu vědci profesorovi Václavu Černému a některým dalším intelektuálům. V kampani, která proběhla na jaře a v létě roku 1970, byli profesor Černý a spol. vyličení jako konspirátoři, kteří chtěli využít „socia-

lismu s lidskou tváří“ jako nástroje k odstranění komunistické vlády a k nastolení nespécifikovaného polofašistického režimu.²¹

Kampaň s operací „Lyautey“ v létě 1969 měla zdůvodnit zvýšenou aktivitu Státní bezpečnosti a řešit problém odpůrců nového stranického kursu nerepresivní, propagandistickou a diskreditační cestou. V roce 1970 chtělo jít vedení Státní bezpečnosti dále.

Ostrá kampaň, z velké části postavená na nelegálně pořízených záznamech odposlechových mikrofonů, měla patrně tvořit předzvěst vlny politických procesů s vybranými protagonisty Pražského jara. Svědčí o tom i plány, které měla Státní bezpečnost s jednou z hlavních obětí této kampaně – spisovatelem Janem Procházkou. Ten byl vybrán jako jedna z obětí největšího politického procesu z počátku „normalizace“, označovaného jako Stein, Kubiasová a spol.²² Jen těžká smrtelná nemoc jej zachránila před zatčením a patrně i dlouhým trestem.

OPERACE „LYAUTEY“ ZNOVU NA SCÉNĚ

Očekávaná vlna politických procesů s vůdci Pražského jara se nakonec neuskutečnila. Na konci léta roku 1970 se zmírnila ostrá propagandistická kampaň a postih hlavních protagonistů Pražského jara byl řešen mimosoudními represemi. Propagandistický výklad Pražského jara v sedmdesátých a osmdesátých letech kombinoval nenávisť vůči bývalým domácím reformátorům s tezemi o spiknutí západních rozvědek. Motivy kampaní, použité na přelomu še-

desátých a sedmdesátých let, byly často v upravené, „recyklované“ podobě znovu používány. Platí to i o operaci „Lyautey“, která se v roce 1977 objevila třikrát na obrazovce Československé televize:

NÁVRAT PRVNÍ: VYSOKÁ HRA

V letech 1973–1974 natočila Československá televize poloهرانý dokumentární film *Vysoká hra*, který „historicky“ zpracovával dlouholeté působení britské zpravodajské služby proti Československu od konce druhé světové války do začátku 70. let. Film vznikl na zakázku kontrarozvědky Státní bezpečnosti – II. správy FMV. Připravili jej osvědčení tvůrci propagandistických dokumentů Zdeněk Lavička a Bohumil Pavlinec. Velmi podrobně popisoval i činnost vybraných britských diplomatů v Československu, jejich styky s kulturními pracovníky a novináři. V závěru pořadu jsou jejich schůzky patřičně vysvětleny: šlo o sběr informací a vysílání drobných „úderů“ podle tajného plánu operace „Lyautey“. Srpnová okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy a porážka reformních pokusů československých komunistů byly jen drobným zádrhelem v realizaci celé akce. Podle výkladu tvůrců dokumentu neskončila operace „Lyautey“ rokem 1968, ale udávala základní rámec postupu britských tajných služeb vůči Československu i v sedmdesátých letech.

Dokument byl po dokončení uložen do archivu a vyslán byl až po několika letech, v lednu 1977 jako součást kampaně proti Chartě 77. Slova *a operace Lyautey stá-*

²¹⁾ Podobu kampaně zachytil prof. Černý ve svých pamětech; ČERNÝ, Václav: *Paměti III. (1945–1972)*. Atlantis, Brno 1992, s. 603–641. K části kampaně probíhající v Československé televizi: CAJTHAML, Petr: Propagandistický dokument jako pomocník represe. In: *Do – revue pro dokumentární film*, č. 4. JSAF, Jihlava 2006, s. 111–121.

²²⁾ Úředníci holandského a francouzského velvyslanectví Hubert Stein a Milena Kubiasová byli 22. července 1970 zatčeni. Spolu s nimi měl být zatčen i Jan Procházka. Stein a Kubiasová byli v červnu 1971 spolu s dalšími zatčenými odsouzeni k vysokým trestům odnětí svobody v trvání 12 a 10 let. Více: CÚHRA, Jaroslav: *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972*. ÚSD, Praha 1997, str. 45–47, 99–104; CAJTHAML, Petr: Propagandistický dokument jako pomocník represe. In: *Do – revue pro dokumentární film*, s. 111–121.

le pokračuje, která zazněla v závěru filmu, tak získala nový význam.²³

NÁVRAT DRUHÝ: KONEC VELKÉ ŠANCE

Na jaře roku 1977 vysílala Československá televize druhou řadu svého největšího seriálového opusu *Třicet případů majora Zemana*.²⁴ Jedním z klíčových dílů byla epizoda *Konec velké šance*, odehrávající se v roce 1957. Končí v ní jedna z hlavních postav předchozích dílů bývalý důstojník Sboru národní bezpečnosti a agent západních rozvědek Pavel Bláha. Postava bývalého ilegálně žijícího zpravodajce byla představena jako reziduum odcházející éry „horké“ fáze studené války. Ozbrojení ilegální agenti měli být nahrazeni „sofistikovanějšími“ metodami zpravodajské práce.

Autoři scénáře²⁵ vložili charakteristiku nového stylu práce západních špiónážních služeb do úst postavy rezidenta britské zpravodajské organizace v Československu Arnolda Hackla: *Musíme se jim dostávat pod kůži jinak. Ideologickým útokem, naleptávat jejich systém zevnitř. Tvářit se loajálně, nestrašit.*²⁶ Kdysi užitečný „diverzant“ Pavel Bláha byl poučen o své neužitečnosti a nepoužitelnosti pro nové plány západních tajných služeb: *Sdětila Vám něco centra o novém plánu zvaném Lyautey? Nesdětila, vím to, no nevíte se, no to je právě ta akce, ale na tu*

*se Vy nehodíte. A tak Vás ne podle svého přání, ale podle rozkazu pošlu tam, kam patříte, do starého železa. Nehleďte na to, že doba střelců už dávno minula.*²⁷ Operace „Lyautey“ byla v seriálu použita k charakteristice stylu práce západních zpravodajských služeb od poloviny 50. do konce 60. let. V dalších dílech seriálu zvolili scenáristé pro hlavní akci západních zpravodajských služeb proti komunistickému Československu jiné krycí jméno: „Whites Lines“ – „Bílé linky“. Tato reálně existující operace autonomní československé sekce britské rozvědky byla ve skutečnosti zaměřena na využívání československých občanů legálně vyjíždějících na Západ.²⁸ V podání autorů seriálu *Třicet případů majora Zemana* nesla celou řadu rysů, které komunistická propaganda přisoudila v roce 1969 údajné operaci „Lyautey“, včetně využívání osob z řad kultury a inteligence a cílené destabilizace režimu cestou „ideologické diverze“.

NÁVRAT TŘETÍ: PAST V ÉTERU

Potřetí připomenula Československá televize akci „Lyautey“ v dokumentu *Past v éteru*. Film negativně upozorňoval na jednu z obětí Státní bezpečnosti – Jiřího Ganse, českobudějovického příznivce „americké“ hudby, který byl v únoru 1977 odsouzen za údajnou špiónáž k drakonickému trestu patnácti let odnětí svobody.²⁹ Scénář k pořadu napsal Zdeněk

Lavička (scenárista výše zmiňovaného dokumentu *Vysoká hra*). V doprovodném komentáři o nejrůznějších plánech a spiknutích tajných služeb byla vyzdvihnuta i známá operace „Lyautey“. Výklad operace v pořadu *Past v éteru* se ještě více vzdalil obsahu dokumentů, z nichž kampaně s akcí „Lyautey“ vycházely. „Lyautey“ tentokrát měla být operace americké Ústřední zpravodajské služby (CIA), prováděná pod hlavičkou Informační agentury Spojených států amerických (USIA). Dlouhodobá operace měla cestou kulturních kontaktů a propagace amerického způsobu života rozvrátit země východního bloku. O tom, že mělo jít původně o plán britské rozvědky na prohloubení sovětsko-čínských rozporů, pochopitelně nepadlo ani slovo.³⁰

ČAS STŘELCŮ SKONČIL?

Existovala operace „Lyautey“? Možná ano, bez důkladného průzkumu nepřístupných archivů britských a sovětských zpravodajských služeb však není možné na tuto otázku s jistotou odpovědět. Z československých pramenů je jasně identifikovatelný sovětský původ podkladových dokumentů, které sloužily k přípravě kampaně s operací „Lyautey“ v roce 1969. Originály „tajných britských dokumentů“, jejichž kopie byly v roce 1966 zaslány z Moskvy do Prahy, však mohly vzniknout ve falzifikátorských dílnách sovětské

²³ K televiznímu dokumentu *Vysoká hra* více CAJTHAML, Petr: *Televizní pořad Vysoká hra: Příběh jedné pomluvy*. In: *Securitas Imperii*, č. 9. ÚDV, Praha 2002, s. 258–268.

²⁴ O seriálu *Třicet případů majora Zemana*: RŮŽIČKA, Daniel: *Major Zeman: Propaganda nebo krimi? Zákulisí vzniku televizního seriálu*. Práh, Praha 2005; BLAŽEK, Petr – CAJTHAML, Petr – RŮŽIČKA, Daniel: *Kolorovaný obraz komunistické minulosti: Vznik, natáčení a uvedení Třiceti případů majora Zemana*. In: KOPAL, Petr (ed.): *Film a dějiny*. NLN, Praha 2005, s. 276–294.

²⁵ Autory scénáře tohoto dílu byli hlavní dramaturg celého seriálu Jiří Procházka a jeho režisér Jiří Sequens.

²⁶ *Konec velké šance*, 14. epizoda televizního seriálu *Třicet případů majora Zemana*. Československá televize, 1977.

²⁷ *Tamtéž*.

²⁸ Více o činnosti čs. sekce britské zpravodajské služby (Czechoslovak Intelligence Office – Československý zpravodajský úřad) a operaci „Bílé linky“ např. TOMEK, Prokop: *Československo-britské zpravodajské soupeření*. In: *Securitas Imperii*, č. 14. ÚDV, Praha 2006, s. 139–170.

²⁹ ABS, odd. vyšetř. a operat. spisů, a. č. V-38374 MV, Jiří Gans a spol.

³⁰ *Past v éteru*, pořad Československé televize, 1977.

KGB, stejně jako mohly být odcizeny či nafoceny v místnostech britské zpravodajské služby. Bývalý důstojník rozvědky Státní bezpečnosti Ladislav Bittman ve své knize *Mezinárodní dezinformace* naznačuje sovětský původ celého plánu.³¹ Fakt, že jazyk citátů v článkách *Co je operace „Lyautey“?* připomínal spíše překlad z ruštiny než z angličtiny, však pramení pravděpodobně ze skutečnosti, že autoři kampaně z pohodlnosti použili čitelnější ruskou verzi namísto špatných fotokopíí původních dokumentů.

Obtížně čitelné fotokopie údajných britských originálů neobsahují žádné zřejmé rusismy či jiné jazykové stopy, jejich styl odpovídá úřední britské angličtině. Pomoci nemůže ani analýza písma strojů, na nichž byly dokumenty napsány. Špatná kvalita fotokopíí neumožňuje odhalit ani nejčastější chyby, jichž se v této době dopouštěly sovětské dezinformátorské dílny: použití typu psacího stroje, který nemohl být používán údajným autorem dokumentu. Metoda diskreditace nepřátelských tajných služeb pomocí výroby falešných „usvědčujících“ dokumentů však byla používána v této době velmi často, a tak není možné vyloučit ani variantu falzifikátů. Otázka zdroje podkladových písemností akce „Lyautey“ tak zůstává otevřena.

Celkové obsahové vyznění propagandistické kampaně však bylo jasné československého původu. Využití údajných britských tajných materiálů z padesátých let bylo jedním z pokusů Státní bezpečnosti o návrat k metodám tohoto období. Cílená dezinformace měla nahradit neexistující důkazy o zaprodání opozice západním zpravodajským službám.

Podle tvůrců zmínil poprvé informaci o akci „Lyautey“ rezident britské rozvědky Arnold Hackl, kterého v seriálu *Třicet případů majora Zemana* ztvárnil herec Jiří Holý.
Repro z knihy *Major Zeman – Propaganda nebo krimi?*

Z hlediska formy byla operace „Lyautey“ v podání československé propagandy ukázkou cílené manipulace s původně patrně reálnými dokumenty. Nové využití motivu akce „Lyautey“ v sedmdesátých letech pak ilustruje míru stereotypu, s jakým pracovali teh-

dejší propagandisté a dezinformátoři. Trojí odlišná a odporující si interpretace, se kterou se mohl televizní divák setkat v jediném roce 1977, je důkazem, že propagandističtí „střelci“ používali těžký „kalibr“ o různých spiknutích velmi často a zpravidla velmi nepřesně.

³¹⁾ BITTMAN, Ladislav: *Mezinárodní dezinformace: černá propaganda, aktivní opatření a tajné akce*. Mladá fronta, Praha 2000, s. 186–187.